

STRATEGIJA OBRAZOVANJA

Autor: Prof. dr Dragoljub Mićunović

Teško je nabrojati sve reforme obrazovnog sistema u našoj zemlji od 1945. godine – sprovedene su u različitim društveno ekonomskim sistemima, različitoj ideološkoj matrici i različitim tehnološkim okvirima. Ali, jedno im je zajedničko – sve su bile delimične, fokusirane samo na popravke postojećeg sistema, bez strateškog uvida u to šta se obrazovanjem želi postići, kakve ishode očekujemo za građane, za društvo, pa i ekonomiju.

Jedan od retkih pokušaja ozbiljnog strateškog pristupa sagledavanju celovitosti obrazovnog sistema bila je Strategija obrazovanja za period do 2020. godine¹, kako po stručnosti autora, tako i po identifikovanim problemima, postavljenim ciljevima i očekivanim ishodima. Prepoznajući izazove modernog vremena, razvoj ekonomije zasnovan na znanju, uticaj informacionih tehnologija na društvene procese, ovaj strateški dokument predstavljao je obećavajući korak ka jednom drugačijem, modernijem, odgovornijem pogledu na naš obrazovni sistem. «U savremenim okolnostima u Republici Srbiji, sistem obrazovanja je zatvoren u sebe, odvojen od svog okruženja,

¹ Strategija obrazovanja do 2020. godine <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf>

veoma oblikovan komercijalnim interesima, izložen partijskim uticajima, kratkoročno doterivan uglavnom s ciljem da se svi interesi zadovolje bez obzira na dugoročne posledice takvog načina rešavanja problema. Nastanak privatnih obrazovnih institucija, javno objašnjavan kao doprinos poboljšanju kvaliteta obrazovanja putem jačanja mehanizama konkurencije, generisan je i vođen u velikom broju slučajeva, profitnim interesima i odsustvom javnih i drugih zahteva u vezi sa kvalitetom obrazovanja. U obrazovnom sistemu nastala je izražena suprotstavljenost kratkoročnih ekonomskih interesa na jednoj strani i razvojne misije obrazovanja na drugoj. Napetosti koje karakterišu ovu suprotstavljenost su jedna od najvećih prepreka za dalji valjani razvoj sistema obrazovanja.»²

Po isteku perioda primene ove Strategije, na nedovoljno transparentan način i zaobilazeći prethodni stručni tim, pripremljene su analize rezultata ove Strategije (ex post analiza) i počelo se sa pripremom nove strategije. Vlada Republike Srbije usvojila je početkom juna 2021. Strategiju razvoja obrazovanja i vaspitanja do 2030. godine. Tom prilikom prvi potpredsednik Vlade i ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Branko Ružić istakao je da je Strategija usvojena u cilju unapređivanja kvaliteta obrazovno-vaspitnog procesa, da je fokus na obrazovanju usmerenom na učenika i razvoju njegovih kompetencija, kao i na primenu savremenih pristupa, metoda i tehnika. Tokom javne debate o nacrtu Strategije predstavnici Ministarstva prosvete naglašavali su da su strateškim dokumentom obuhvaćeni važni ciljevi – povećanje obuhvata obrazovanjem dece na svim nivoima, neosipanje osetljivih grupa iz obrazovanja, bolji uspeh učenika, bolji program i bolja podrška nastavnicima. Primena informacionih tehnologija omogućiće, isticano je, i bolju vezu između obrazovanja i tržišta, ali i života generalno.

Već nekoliko godina jedan od glavnih pravaca reforme obrazovanja odnosi se na srednjoškolsko obrazovanje, kao pokušaj da se odgovori na zahtev da obrazovni sistem odgovori na zahteve tržišta rada „odnosno da kod učenika razvije znanja, veštine i kompetencije koje su neophodne za svet rada i budućnost“.³ Najveći uspeh država prepoznaje u uvođenju dualnog obrazovanja, u prvoj fazi na nivou srednjoškolskog, a sada i u visokom školstvu.

² Ibid.

³ Ministarstvo prosvete Republike Srbije, <https://www.srbija.gov.rs/vest/550725/usvojena-strategija-obrazovanja-i-vaspitanja-do-2030-godine.php>

Podsetimo da Srbija ozbiljno kasni sa uvođenjem obaveznog srednjeg obrazovanja. Ovaj problem prepoznaje nova Strategija obrazovanja u kojoj se navodi da se „obezbeđivanje uslova za uvođenje obaveznog srednjeg obrazovanja i vaspitanja može smatrati jednim od ključnih prioriteta jer, između ostalog, neobaveznost srednjeg obrazovanja i vaspitanja ima negativne posledice na obuhvat srednjim obrazovanjem i vaspitanjem“, i pri tom upućuje na Studiju izvodljivosti o uvođenju obaveznog srednjeg obrazovanja koju je pripremio UNICEF koja, kako se navodi, daje dobru osnovu za dalje razmatranje ovog pitanja.

Prethodna Strategija obrazovanja do 2020. godine je posebnu pažnju posvetila, između ostalog, gimnazijskom ili opšte srednjem obrazovanju, a polazeći od stava da „gimnazije i srednje umetničke škole obezbeđuju učenicima upotrebljiva znanja i umenja visokog kvaliteta, pružaju mogućnost za razvoj njihovih kompetencija, pismenosti (jezičke, funkcionalne, matematičke, informatičke, prirodno-naučne, društvene, umetničke i ekološke) i opšte kulture, a sve to na nivou dobrih međunarodnih postignuća, što predstavlja valjanu pripremu za nastavljavanje školovanja u visokom obrazovanju.“ U okviru ciljeva za srednje opšte umetničko i gimnazijsko, postavila za cilj da se obuhvat učenika u ovom delu srednjeg obrazovanja poveća na ciljanih 39% jer je u Srbiji, u poređenju sa drugim evropskim zemljama, mnogo manji udeo gimnazijskog obrazovanja u odnosu na ostalo srednjoškolsko obrazovanje - u 2010. godini obuhvat učenika u gimnazijama bio je 25,38% (u gimnazijama 23,35% i 2,03% u srednjim umetničkim školama). Pri tom, jedan od prepoznatih problema bio je slab obuhvat dece iz osetljivih grupa, zbog nepristupačnosti škola i troškova putovanja. U *ex post* analizi o dometima Strategije obrazovanja do 2020. godine, ističe se da je cilj povećanja obuhvata neostvaren pa je u školskoj 2019/2020 broj učenika u gimnazijama 26,7% i umetničkim školama 2,4%. Ukupni obuhvat opštim srednjim i umetničkim obrazovanjem iznosi 29,1%. Da li je cilj bio postavljen isuviše visoko ili su društveni, ekonomski i obrazovni procesi onemogućili njegovo ostvarivanje, tek napredak je nedovoljan, a posledice dugoročne upravo u kontekstu neophodnog prilagođavanja Srbije evropskom društvu i razvoju koje je zasnovano na znanju. U odnosu na druge ciljeve, *ex post* analiza je utvrdila da je „većina postavljenih ciljeva u vezi sa kvalitetom opšteg i umetničkog srednjeg obrazovanja su samo delimično ostvareni, te

analiza pokazuje da se opšte srednje obrazovanje i vaspitanje nalazi pred velikim izazovima koji se tiču osiguranja uspostavljenog kvaliteta, ali i pred izazovima koji se tiču kontinuiranog razvoja“⁴.

Nova Strategija, međutim, neuporedivo manje pažnje posvećuje opštem srednjem gimnazijskom i umetničkom obrazovanju. Na nivou Opšteg cilja 1, za pokazatelj napretka u realizaciji cilja utvrđuje se „obuhvat srednjim obrazovanjem i vaspitanjem“ kojim se pokrivaju i opšte srednje i stručno srednje obrazovanje.⁵ U okviru tog cilja, utvrđena je mera 1.1.1. Razvijanje novih i unapređivanje postojećih standarda kvalifikacija i standarda postignuća, programa nastave i učenja u douniverzitetskom obrazovanju i vaspitanju, gde su pokazatelji za oblast srednjeg obrazovanja - broj novih i unapređenih planova i programa nastave i učenja u opštem srednjem obrazovanju i vaspitanju, i broj novih obrazovnih profila srednjeg umetničkog obrazovanja i vaspitanja u likovnoj oblasti. Relevantne aktivnosti za ovu meru određene su: Analiza rezultata gimnazijskih programa nakon završetka prve generacije koja je gimnazijsko obrazovanje završila po reformisanom programu (1.1.1.3.), Razvijanje novih i unapređivanje postojećih programa nastave i učenja u opštem srednjem obrazovanju i vaspitanju (1.1.1.4.). Pored drugih mera i aktivnosti koje se odnose na srednje obrazovanje (uvođenje postupka samovrednovanja u škole, digitalizacija nastave, jačanje kapaciteta nastavnika, modernizacije infrastrukture srednjih škola), to je otprilike sve što nova Strategija ima da kaže o opštem srednjem gimnazijskom i umetničkom obrazovanju, stapajući ga sa srednjim stručnim, ili tzv. dualnim obrazovanjem.

Pri oceni stanja u srednjem stručnom obrazovanju, kao jedan od velikih problema prepoznato je dramatično zaostajanje učenika koji pohađaju trogodišnje profile u srednjem stručnom obrazovanju – njihova postignuća na PISA istraživanju 2018. su za 140 poena niža u poređenju sa učenicima gimnazija odnosno da više od 80% ovih učenika ne dostiže osnovni nivo pismenosti!⁶ Bez obzira na opšti pad pismenosti i nezavidne rezultate koje pokazuju i učenici opšteg srednjeg obrazovanja u poređenju sa ranijim generacijama, a i sa svojim vršnjacima iz evropskih zemalja,

⁴ Ex post analiza https://mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/09/Ex-post-analiza-strategija-obrazovanja-2020_0527-1.pdf

⁵ Strategija obrazovanja do 2030. godine, str. 103.

⁶ Strategija obrazovanja do 2030. str. 27., Sajt Ministarstva prosvete Republike Srbije, https://mpn.gov.rs/kategorija_dokumenata/strategije/

ovaj podatak čini mi se naročito alarmantan i indikativan za procenu dometa i dugoročnih ishoda dualnog obrazovanja.

Živimo u svetu koji se usled novih tehnologija, veštačke inteligencije, ogromnom brzinom menja. Možemo li predvideti zanimanja koja će usled tih promena nestati ili nastati? S kakvom sigurnošću onda možemo smatrati da će opredeljenje za vezivanje obrazovanja (dualnog) za trenutne potrebe tržišta rada, promenljivog i neizvesnog kako jeste u dominantnom neoliberalnom modelu, obezbediti znanja našim mladim sugrađanima za svet koji se pred njihovim očima pravi i u kojem će oni, za deset ili dvadeset godina, biti na početku ili na sredini svog radnog veka? Dualno obrazovanje upravo predviđa trogodišnje profile, koji će polaznicima, kako vidimo, na osnovu postignutog nivoa pismenosti, onemogućiti dalje uključivanje u obrazovanje koje će sve više postati celoživotno, digitalno, inovativno? Kako predviđamo da će se razvijati ekonomski život u Srbiji u nastavku ovog veka – da li će ona uhvatiti korak sa razvijenim privredama u kojima će dominantna biti potreba za poslovima koji zahtevaju neki vid visokog obrazovanja? Ako je tako, onda je dualno obrazovanje promašena pista, jer mladi ljudi stiču znanja za fizičke poslove niskog obrazovnog profila umesto opšte obrazovnih znanja koja će im omogućiti karijernu mobilnost, napredak kroz dalje obrazovanje i povećanje životnog standarda. Srbija bi morala imati obrazovni sistem koji će od početka uključivanja dece u obrazovni sistem smanjivati nejednakost, povećavati šanse dece koja dolaze iz osetljivih grupa, i smanjivanje razlika između razvijenih urbanih i nerazvijenih ruralnih sredina, kao i razlika u regionalnoj razvijenosti. Ovakvim davanjem značaja i razvojem dualnog obrazovanja, produbiće se socijalne razlike, naročito kad se ima u vidu da onaj deo mladih koji stiče visoko tražena znanja danas, u domenu informacionih tehnologija, učestvuje u stvaranju jedne drugačije realnosti u Srbiji – moderne, bogatije, mobilne, evropske i globalne društvene grupe. Zadatak kreatora obrazovne reforme bio bi da te razlike smanji, a ne dalje produbljuje jer je socijalna kohezija uslov društvenog i ekonomskog napretka i mogućnosti da kao društvo budemo solidarni.

Dragoljub Mićunović